

УДК 053.5:[355.233.231:821.161.3]

Варапаева В. С., кандыдат педагагічных навук, дацэнт, прафесар кафедры беларускай і замежнай філалогіі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта культуры і мастацтваў

Дзеці і вайна. Гісторыя ў асобах

Ёсць у гісторыі нашай Радзімы незабыўныя падзеі, якія аказалі значны ўплыў на лёсы многіх людзей. Такой падзеяй з'явілася Вялікая Айчынная вайна. Кожны трэці беларус не вярнуўся дахаты, да сваіх родных. Немагчыма пра гэта забыць, выкінуць гэта з памяці.

Столькі з той страшнай вайны мінула — больш за сем дзясяткаў гадоў! Гэта многа ці мала?

...Скупая сляза ветэрана... Боль успамінаў...
 Можа забыць усё? Каб сэрца не рвала,
 Душа не пакутавала, не стагнала.
 Полк бессмяротны ідзе па планеце,
 У неба сягае, напамінае:
 Людцы, глядзіце — усе мы жывыя,
 Вочы не выцвілі — мы маладыя!
 Мы аддалі вам планету зямную —
 Мірную, любую, дарагую!
 Беражыце яе!
 Полк бессмяротны ідзе па планеце,
 У неба сягае, напамінае:
 Душы ратуйце! Пільнымі будзьце!
 Нас не забудзьце! (В. Варапаева)

Як захаваць гэту памяць? Якія сродкі, метады выкарыстаць, калі гэта тычыцца дзяцей, падлеткаў, моладзі?

Безумоўна, 80 год — гэта даволі доўгі час. І падзеі — даўнія для нашых дзяцей. У іх іншыя прыярытэты, цікавасці. Простым дэкламаваннем цяжка дабіцца поспехаў. Затое ў арсенале нашых дзіцячых бібліятэк (і не толькі дзіцячых) ёсць пласт выключных твораў пісьменнікаў пра вайну, аб'яднаных важнай, складанай і актуальнай праблемай — дзеці і вайна.

Агульнавядома, што твор мастацтва (любый!) толькі тады аказвае вялікае выхаваўчае ўздзеянне, калі эмацыйна ўспрыняты, перажыты чытачом, слухачом, глядачом і свядома асэнсаваны. Працэс засваення літаратурнага твора заўсёды ідзе ад эмацыйнага да лагічнага.

Вобраз жа дзіцяці, вымушанага ворагам пакутаваць і мучыцца ва ўмовах жорсткай ваеннай рэальнасці, уваходзіць у свядомасць пісьменнікаў розных пакаленняў. «Пры чым жа тут дзеці?» — яшчэ ў час вайны пытаўся стары Астап у аднайменным апавяданні Міхася Лынькова, кажучы пра забітага немцамі ўнука.

«Болевы синдром», выкліканы дзецьмі — ахвярамі, героямі вайны, адчуваецца ў творах шмат якіх

пісьменнікаў: Я. Маўра, В. Катаева, І. Навуменкі, В. Быкава, І. Сяркова, А. Ліхачова. Кнігі гэтых і іншых пісьменнікаў, напісаныя ў розныя гады пра Вялікую Айчынную вайну, часам незаслужана забытыя, не прапагандуюцца і не абмяркоўваюцца належным чынам. А тое, што прайшло праз сэрца чытача, што прымусіла яго біцца мацней, калі захацелася дапамагчы герою, парадавацца разам з ім, паспачуваць, — застаецца ў чалавека (чытача) назаўжды. Так фарміруецца ўнутранае непрыняцце зла ва ўсіх яго праявах.

Адным з першых у беларускай дзіцячай літаратуры пра Вялікую Айчынную вайну пачаў пісаць Янка Маўр (дарэчы, у 2023 годзе адзначалася 140-годдзе з дня нараджэння пісьменніка). Янка Маўр, які ў мірны час з радасцю сачыў за дзецьмі, быў глыбока ўзрушаны тым, што давялося перажыць малым у вайну. У апавяданнях «Завошта?», «Дом пры дарозе», «Запіска» Янка Маўр расказвае пра лёс сваіх даваенных герояў. Так, герой апавядання «Завошта?» Міша (прататыпам якога з'яўляецца сын пісьменніка Міхася Лынькова, якога разам з маці расстралялі фашысты) любіць гульні, але ён бывае часам не падзіячы разважлівы. Углядаецца і ўслухуваецца ў тое, што не ўсе дзеці бачаць і адчуваюць. Перад вачыма чытача паўстае вобраз хлопчыка-летуценніка, назіральнага, спагадлівага, выхаванага. Ён ніколі не пакрыўдзіў меншага па ўзросце.

Каб паказаць жудаснасць сітуацыі, у якой апынуўся герой, Я. Маўр выкарыстоўвае прыём кантрасту. Мірнае, шчаслівае жыццё паказана праз апісанне садка, у якім гуляў хлопчык: кветкі, розныя жучкі, бесклапотнае цырканне вераб'я над галавой. Хараство і шчасце — усё гэта парушаецца вайной: чорныя хмары, моцны вецер. Яны ўварваліся ў лёс малага: каты-фашысты не пашкадавалі хлопчыка. «Завошта?» — гэта і назва апавядання, і пытанне, над якім Я. Маўр прымушае чытача задумацца, стаць на месца героя, адчуць усё, што адчуваў ён. Міша не разумее, што адбываецца, і не ставіць пытання. Ці ж мог сямігадовы хлопчык знайсці правільны адказ? У яго перад фашыстамі была адна віна: ён любіў ваяваць супраць іх ці верхам на дубцы, як кавалерыст, ці на танку. Усю сваю багатую тэхніку (цацкі) Міша кінуў на барацьбу з фашызмам.

Недзе далёка застаўся той мірны маленькі садок з шэптам лістоў, з кветкамі, з дзіцячай, ні з чым не параўнальнай радасцю.